

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yılmaz

Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Öğretim Üyesi

ESKİ VAKIF MALLARININ GÜNÜMÜZDEKİ HUKUKİ REJİMİ

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

1. Eski vakıflar hakkında genel bilgiler

Vakıflar, insanın fitratında varolan başkasına iyilik yapma, insanlar için yardımda bulunma, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma duygusunu hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik sağlayan, düzenli ve koordineli bir şekilde hayata geçirilmesini temin eden en önemli müesseselerden birisidir. Çok eski zamanlardan beri insanlar çeşitli nedenlerle vakfetmişler, ancak İslâm'ın vakıf müessesesine verdiği önemden dolayı, gerek teorik alanda ve gerekse pratikte çok önemli bir yer işgal etmiş, İslâm ve Osmanlı hukukunda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Denilebilir ki İslâm hukukunun ve hukukçularının geliştirdiği ve yaygınlaştırdığı en önemli müesseselerden biri de vakıf olmuştur.

Eski medeniyetlerde de vakıf benzeri bir takım müesseseler bulunmaktadır. Eski Mısır'dan eski Roma'ya, eski Türklerden eski Yunan'a, eski Mezopotamya medeniyetlerinden eski Avrupa medeniyetlerine ve hatta yakınçağ Avrupa devletlerine kadar bir çok toplumda vakıf benzeri kurumlara rastlanılmaktadır. Ancak İslâmiyetle birlikte ve İslâm'ın vakıf müessesesine verdiği önemden dolayı İslâm hukukunda ve İslâm devletlerinde çok güçlü bir şekilde ortaya çıkmış, çok sayıda hukuk ekolü tarafından ele alınmış ve geliştirilen içtihatlarla hukukî statüsü ve ilkeleri belirlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de açıkça "vakıf" ile ilgili bir kavram geçmese de, insanlara yararlı olma, hayır işleme sosyal yardımlaşma, dayanışma, sadaka, fakir ve yetimlerin gözetilmesi gibi sosyal nitelikli esaslara sıklıkla yer verilmiş, Hz. Peygamber'in (SAS) bu konudaki sözleri ve uygulamaları, kısaca hadisleri, vakıf müessesesinin gelişmesinde etkili olmuştur. Hz. Peygamberin bizzat kendisi vakfetmiş, ashabına da vakıfta bulunmalarını tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeye uyan ashabın ileri gelenleri ve daha sonraki

yıllarda halifeler ve zenginler mallarını vakfetmişler, çok çeşitli alanlarda vakıf medeniyetinin örneklerini sergilemişlerdir.

İslâm ve Osmanlı hukukunda genel kabul görmüş bir tanıma göre **"vakıf, menfaati Allah'ın kullarına ait olmak üzere bir malı Cenab-ı Hakkın mülkü hükmünde olmak üzere tahsis etmek, bağışlamaktır."** Bu tanıma uygun olarak yapılan bağışlamalar ve kurulan vakıflar, İslâm coğrafyasında insanlara ve diğer canlılara hizmet vermişlerdir.

Diğer İslâm devletlerinde olduğu gibi Selçuklu Devleti ve özellikle Osmanlı Devleti zamanında da vakıf müessesesi kapsamlı olarak ele alınmış, gerek teorik planda gerekse uygulamada çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İslam devletlerinde bireyler çok sayıda vakıflar kurarak insanlara ve hatta hayvanlara çok çeşitli alanlarda hizmet vermişlerdir. Aynı zamanda hükümdarlar, padişahlar, sultanlar ve çeşitli devlet adamları da vakıflar kurarak insanlara ve topluma yararlı eserler ve hizmetler sunmuşlardır. Hukuki nitelik itibarıyla vakıflar başlangıçta bireylerin kurdukları vakıflar olarak ortaya çıkarken daha sonra hükümdarların, devlet adamlarının, hanedan yakınlarının kurdukları vakıflar ortaya çıkmış, kısacası devlet tarafından vakıf adı altında kamu tüzel kişileri oluşturulmuş, adı konmasa da tüzel kişilikleri statüsü verilmiştir. Kısacası bir çok kamu hizmeti bireyler ve devlet tarafından kurulan vakıflar eliyle yürütülmüştür.

Osmanlı Devleti zamanında da vakıflar suretiyle insanlara bir çok alanda hizmetler sunulmuş, toplumsal hayatın her alanında vakıflar eserleri ve uygulamaları görülmüştür. Osmanlı devletinde daha ilk beyler zamanından başlayan vakıf kurma geleneği, ilerleyen yüzyıllarda devletin siyasi, mali gücüne paralel olarak çeşit ve kapsam itibarıyla ilerlemiş; hukuki, iktisadi, sosyal ve siyasi yapıyı etkilemiş; sosyal siyasetin, sosyal adaletin, dayanışmanın, toplumsal huzur ve barışın gerçekleşmesinde, fırsat eşitliğinin dağılımının sağlanmasında rol oynamış ve daha birçok yönden insanlığa hizmet etmişlerdir. Medrese, kütüphane, hastane, han, hamam, kervansaray, darü'sşifa, köprü, yol, çeşme ve su tesisatı vb. bir çok eser ve hizmet, başta padişahlar ve saltanat hanedanı, hanedan kadınları (sultan eş, kız ve anneleri olmak üzere en yüksek mevkilerde görev yapan kişilerden mütevazî mal varlığına sahip bir çok kişi tarafından kurulan vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve daha birçok hayır hizmeti bu müesseselerle yerine

getirilmişti. Vakıf hizmetleri yalnız dini alanlarda değil, devletin faaliyet alanına giren, hatta sosyal ve kültürel hizmetler alanında da yapılmıştır.

Toplumsal barış ve dayanışmaya sağladığı katkıların yanı sıra devletin göreceği bir takım hizmetler de vakıflar tarafından yüklenilerek devletin toplumsal ihtiyaçları karşılamadaki yükü hafifletilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında gerek bireylerin ve gerekse devlet ve devlet adamlarının kurduğu vakıflar sayesinde Osmanlı'nın egemen olduğu yerlerde Anadolu'dan Balkanlara, Hameyn'den Kuzey Afrika'ya kadar bir çok yerde vakıf eserleri inşa edilmiş, bu durum Osmanlı Devletinin bir "vakıf medeniyeti ve cenneti" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

2. Osmanlı devleti zamanında vakıflar ve mallarının hukuki durumu

2.1. Osmanlı Devletinde Vakıfların Yerine Getirdiği Kamu Hizmetleri

Vakıflar, insan hayatının hemen her alanında çok önemli fonksiyonlar ifa etmişlerdir. Türk ve İslam tarihinde eğitimden sağlığa bayındırlık eserlerinden ulaştırma hizmetlerine, din hizmetlerinden sosyal yardımlara kadar toplumsal hayatın her alanında bir çok kamu hizmeti vakıflar tarafından gerçekleştirilmiş, vatan savunmasından kolluk faaliyetlerine kadar hizmet vermiş, insanların ihtiyaç duyduğu alanlarda destek olmuş, kimi alanları da teşvik etmiştir.

Değişik dönemlere ait yapılan araştırmalarda, vakıfların sayısı, devlet ekonomisi içerisindeki yeri hususunda farklı sonuçlar çıksa da, XIX. yüzyılda kurulan 9.000 vakıf dahil Osmanlı ülkesinde 35.000 civarında vakıf bulunduğu tahmin edilmekte, devlet bütçesi içerisinde de önemli yer tutmaktadır. Kısacası Batı'da kilise, belediye ve devletin gördüğü hizmetler, Osmanlı'da bireylerin ve devlet adamlarının kurduğu vakıflar eliyle yürütülmüştür.

En önemli kamu hizmetlerinden olan eğitim ve kültür hizmetleri, Selçuklu ve Osmanlı Devletinde büyük çoğunlukla vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Başta mektep ve medreselerde olmak üzere sunulan eğitim faaliyetleri, kurulan vakıflar eliyle yürütülmüş, sadece bina ve tesislerin yapılması ile yetinilmemiş, aynı zamanda burada görev yapan veya

ders veren hocaların maaşları ve öğrencilerin tüm masrafları da vakıflar tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı toplumunun en önemli sosyal merkezlerinden birini külliye oluşturmuş ve büyük vakıf külliyesi kurularak insanların bir çok önemli ihtiyacı karşılanmıştır. Külliyein odak noktasını cami oluşturmuş, cami merkezli bu oluşumun yanında her seviyede mektep ve medrese, kütüphane, hastane, aşhane, imarethane, arasta-çarşı, han-kervansaray, hamam vb. yer almıştır. Mesela, külliyein en gelişmiş örneği bulunan Süleymaniye Külliyesinde, cami merkezinde hastane, misafirhane, hamam ve dükkanlar gibi diğer unsurların yanında darü’l-hadis, dârü’l-kurra, dârü’ssıbyan, tıp medresesi, mülazımlar medreseleri de yer almaktaydı. Benzer bir durum Fatih ve Beyazıt Külliyesinde de söz konusudur. Bu külliyeerde yer alan bazı hizmetler günümüzde de sürdürölmektedir. Kütüphaneleri, camileri, imarethaneleri halen aktif olarak kullanılmaktadır.

Yine en önemli kamu hizmetlerinden olan sağlık hizmetlerinin vakfedilmiş sağlık müesseseleri olan “darü’s-şifa”lar tarafından hiçbir din, dil, ırk ayrımı yapılmadan bütün insanlara ücretsiz sunulduğu görölmüştür. Bu müesseseler sadece halkın sağlığı ile ilgili değil, aynı zamanda tıp eğitimi yaparak doktor yetiştirmişlerdir.

Şehirlerin kurulmasından temizliğinin sağlanmasına, park bahçe ve mezarlıklarının yapımından su ve hamam ihtiyacının karşılanmasına kadar birçok belediye hizmeti ve şehircilik faaliyetleri yıllarca vakıflar eliyle yürütölmüştür. Yine belediye hizmetlerinden olan yol ve kaldırımların inşaa ve tamiri, kabristanların, park, bahçe, çayır ve korulukların oluşturulması, ağaç dikimi, temizlik ve çöp işleri, kanalizasyon sistemleri, aydınlatma sistemleri, yangın söndürme hizmetleri, pazarcı kayıkları, son dönemlerde elektrikli tramvay gibi çok değişik ve yaygın kamu hizmetleri, vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Sadece Müslüman vakıfları değil, gayrimüslimlerin kurduğu vakıflar da bu hizmetleri sağlamışlardır. Yine belediyelerin yoksullara, güçsüzlere ve kimsesizlere yardım hizmeti, eskiden vakıflar tarafından kurulan imaretler aracılığıyla sunulmuştur.

Uluslararası ticaretin daha iyi işlemesi, insanların güvenle seyahat edebilmesi ve güvenliğin sağlanması amacıyla yollar, köprüler,

kervansaraylar vakıflar tarafından yapılmış, aynı zamanda korunması da bu müesseseler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Eskiden vakıf denilince akla ilk önce dini mabetler gelmiş, zira İslâm toplumları dinî eser ve mabetlere büyük önem vermiş ve eserlerinin çoğunu bu alanda vücuda getirmişlerdir. Osmanlı toplumunda camiler kimi zaman mahalleden önce kurulmuş, bu yüzden yerleşim alanları bu caminin çevresinde oluşmuştur. Vakıflar eliyle sadece cami ve mescit yaptırılmamış, aynı zamanda buraların imam, müezzin, kayım gibi görevlilerinin maaşları da vakıflar tarafından karşılanmıştır. Cami ve mescitlerin yanı sıra tekke ve zaviyeler de vakıflar tarafından kurulmuş ve ihtiyaçları vakıflar tarafından karşılanmıştır.

Devlet organlarının yanı sıra bazı vakıflar, varlıklarını yurt ve yurttaşın asayiş, güvenlik ve selameti için sarfederek kolluk kuvvetlerine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, askerlere gerekli olan savaş malzemesi alınması, orduların güçlendirilmesi, deniz yoluyla seyahat eden yolcuların emniyeti için kaleler yapılması, kara yoluyla seyahat eden hacıların ve diğer yolcuların hırsızlar ve yankesiciler tarafından korunması için kaleler yapılması ve muhafız birliklerinin kurulması amacıyla vakıflar ihdas edilmiştir.

Vakıflar, ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz ve zayıf kimselere yaptıkları yardımların yanı sıra kimsesiz, fakir, hasta ve yaşlıların hiç bir aıdat, pirim veya ücret ödmeden çeşitli hizmetlerden yararlanmalarını sağlamışlardır. Hatta o kadar değişik alanda vakıflar kurulmuştur ki örneğin, kimsesiz çocuklar, öksüzler, yetimler, muhtaçlar için yardım vakıfları, akıl hastalarının bakımı için hastane vakıfları, fakirlerin ve kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması için vakıflar, esnafa yaşlandıkları veya sakatlanarak çalışamayacak hale geldikleri zaman emekli aylığına benzer şekilde gelir tahsis eden vakıflar, harp malullerine ve gazilere yardım vakıfları, borç veya iflas sebebiyle hapse düşmüş olanlara yardım edilerek hapisten kurtarılmaları için kurulan vakıflar, öksüz kızlara çeyiz verilmesi için vakıflar, Hac yolunda parasız kalanlara yardım için kurulan vakıflar, ticaret veya sanatla uğraşanlardan işi bozulanlara yardım vakıfları, çırakların kırdıkları çanak-çömlek gibi şeyler yüzünden hakarete uğramamaları için bunların bedelinin ödenmesi için dahi vakıflar dahi kurulmuştur. Sadece insanlar için değil aynı zamanda hayvanlar için de kurulan vakıflar

bulunmaktadır. Kuşların aç kalmamaları, sakat leyleklerin tedavisi gibi amaçlarla kurulan vakıflara rastlanılmaktadır.

2.2. Saraybosna'daki Vakıf Eserleri ve Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nde vakıf müessesesi çeşit ve alan itibariyle o kadar genişlemiştir ki, Osmanlı coğrafyasında Anadolu'dan Balkanlara, Haremeyn'den Kuzey Afrika'ya kadar bir çok yerde vakıf eserleri inşa edilmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti, devlet politikası olarak Balkanlara özel bir önem vermiş, gerek şahıslar tarafından gerekse devlet adamları tarafından çok sayıda vakıf eseri inşa edilmiştir.

Tüm Balkanlar ve Avrupa'da çok sayıda vakıf eseri olup bir kısmı halen faaliyettedir. Yapılan bir araştırmaya göre, sadece Bulgaristan'da 3339 adet Türk vakıf hayratı mevcut olup, bunlardan 2356'sı cami ve mescit, 142'si medrese, 16'sı kervansaray, diğerleri de hamam, ılıca, türbe, kale, çeşme kütüphane şeklinde sıralanabilir. vakıflar tarafından yapılan bu eserlerden Bulgaristan'da 1925 yılında 40 kadar cami kalmıştır.

Bosna-Hersek'te çok çeşitli vakıfları ve eserlerini görmekteyiz. Bunlardan belli başlı ünlü olanlarını kısaca sıralayalım. XVI. yüzyılda Saraybosna'da kurulmuş en büyük vakıf, cami, külliye, şadırvan, medrese, bedesten vb. oluşan Gazi Hüsrev Bey vakfıdır. 1537 yılında II. Beyazıt'ın torunu olan Gazi Hüsrev bey tarafından Osmanlı baş mimarı Mimar Sinan'a yaptırılan cami, kütüphane, şadırvan, mektep, medrese, türbe ve saat kulesi ile Bosna'nın en merkezi yerinde bulunmakta ve faaliyet göstermektedir.

1457 yılında İsa bey tarafından Fatih Sultan Mehmet'e armağan olarak yaptırılan Hünkar camii, köprü, kervansaray, hamam, tekke ve dükkanlarla bir kompleks olarak inşa edilmiştir. Bundan başka Ali Paşa Camii, Ferhadiye Camii, Koski Mehmet Paşa Camii, Karagözbey camii, Bosna-Hersek'in önemli dini vakıf eserlerindendir.

Blagay - Sarı Saltuk Tekkesi, 1466 yıllarında Anadolu erenlerinin Buna ırmağının çıktığı yere gelerek insanlar yetiştirdiği ve buralarda vakıflar aracılığıyla hizmet verdiği görülmektedir.

Bosna-Hersek'in ve dünyanın en önemli simgelerinden biri olan Mostar Köprüsü, 1566 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar

Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayrüddin tarafından yapılmış, çevresindeki kente de bu isim verilmiş, şehirde ticaret canlanmış, Hersek bölgesinin en önemli şehri haline gelmiştir. 1993 yılında Sırp'lar tarafından yıkılmasına rağmen TİKA, UNESCO ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1997 yılında onarılarak yeniden hizmete açılmıştır.

Yine Bosna-Hersek'in Sırbistan sınırına yakın Vişegrad (Višegrad) şehrinde Sava nehrinin kolu üzerinde Drina ırmağı üzerinde 1571 yıllarda Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılan köprü hala kullanılmaktadır. Yine 1682 yılında IV. Mehmet tarafından Konjiç köprüsü, II. Dünya Savaşında tahrip edilmesine karşın, 2006-2009 yılları arasında tamir ettirilerek hizmete açılmıştır.

15. yüzyıl vakıf eserlerinden İsa Bey hamamı, Bosna-Hersek'in olduğu kadar Avrupa'nın da en eski hamamlarından olup halen Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir.

2.3. Osmanlı Devletinde Vakıf Mallarının Hukuki Durumu

Aile vakıfları ve şahısların kendi çocukları için kurduğu vakıflar dışında kamuya yararlı olan ve kamu hizmetine yönelik herkesin yararlandığı hayri vakıfların malları kamu malı statüsünde kabul edilmiş, bu malların mülkiyetleri kamuya geçmiş, vakfiyelerinde öngörüldüğü amaç ve hizmetler için kullanılması amacıyla bu vakıfların mülkiyetlerine dokunulmamıştır. Mülkiyetlerine dokunulduğunda beddua ve lanetler edildiğinden bu arazi ve eserler başka devletler tarafından ele geçirilse bile vakıf eseri ve vakıf etkinliğini devam ettirmiş, dokunulmazlık zırhından yararlanmıştır. Bu yüzden vakıf arazi ve eserleri istisnaları olmakla birlikte kolay kolay satılamamış, başkalarına devredilmemiştir.

Vakıf eserleri ve bunların masraflarını karşılamak amacıyla tahsis edilen vakıf arazileri vergiden muaf tutulmuştur

Genellikle vakıflar mütevellileri tarafından yönetilip kadı ve kazaskerler tarafından denetlenirken, sayılarının artmasıyla birlikte nezaretler tarafından denetlenmiş, hatta yerine göre idare edilmişlerdir. XVI. ve XVII. yüzyılda nezaretlerin sayısı çoğalınca 1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurularak bu nezaretler tek bir tüzel kişilik altında birleştirilmiş, daha sonra bu Nezaret Bakanlar Kurulu'nda temsil edilmeye başlanmıştır.

Ayrıca vakıf davaları özel mahkemelerde görülmüştür.

2.4. Vakıf Sisteminde Meydana Gelen Bozulmalar

Tanzimat ve onu takip eden süreçte, sosyal, kültürel, siyasî, malî, kısacası ve her türlü alanda baş gösteren değişiklikler idari yapıyı da etkilemiş, Osmanlı devlet yapısında yapılan değişikliklerden vakıflar da nasibini almış, gördüğü hizmetleri yapmak üzere Batı tarzı yeni kamu tüzel kişilikleri ihdas edilmiş, belediye ve köy tüzel kişiliklerinin yanısıra çeşitli eğitim, sağlık, ulaştırma alanında çeşitli kurumlar kurulmuş, vakıfların gelir kaynakları bu yeni kurumlara aktarılarak vakıfların mevcut yapısı zayıflamış, bir müddet sonra iş göremez hale gelmiştir.

Osmanlı Devletinin son devresinde gerek borçlarından gerekse vakıf taşınmazlarının gelir getirmesi nedeniyle satılmasından dolayı vakıfların hizmetlerinde ciddi azalmalar görülmüştür. 17. ve 18. yüzyılda özellikle İstanbul'da çıkan yangın ve meydana depremlerle tahrip olan vakıf eserlerinin tamiri önemli masraflara yol açmıştır. Vakıfların yeniden eski fonksiyonlarını ifa etmesi için çeşitli reformlar yapılmış, ancak herhangi bir sonuç vermemiştir.

3. Cumhuriyet döneminde eski vakıf mallarının hukuki durumu

Cumhuriyetle birlikte yeni bir devlet ve hukuk sistemine geçilmiş, eskiden vakıfların yürüttüğü kamu hizmetleri, yeni bir takım kamu tüzel kişileri eliyle yürütülmeye başlanmış, eski fonksiyonlarını kaybetmişlerdir. Bu durumda 42.000'i aşkın eski vakıfların (mütevellisi kalmayan vakıflar, mütevellisi olup da idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare ve denetlenen vakıflar) ve eserlerinin yeni devlet ve hukuk sistemine adapte edilmesi, korunması ve harap olmaması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Eski vakıf mallarının önemli bir kısmının sevk ve idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne, bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığına, bir kısmı da hazineye, bir kısmı belediye ve köylere ve çeşitli bakanlıklara ve de şahıslara devredilmiş, bazıları da lağvedilmiştir.

Tarihsel süreçte, özel hukuk tüzel kişisi olarak ortaya çıkan ancak zamanla başkalaşım geçirerek özellikle Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında devlet yapısı içerisinde yer alan, kamu hizmetlerini gerçekleştirmesi bakımından kamu tüzel kişiliği niteliği kazanan, özellikle hayrat denilen

malları kamu mallarına sağlanan ayrıcalıklardan yararlanan, vergiden muaf tutulan bu vakıfların büyük bir çoğunluğu Cumhuriyet döneminde de bir kamu kurumu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmiş veya denetlenmiştir. Mallarının da önemli bir kısmı kamu malı statüsünde değerlendirilmiş, eski vakıf malları kamu hizmetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Hayrat denilen vakıf malları vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmuş, kamu mallarına uygulanan imtiyazlardan yararlanmışlardır.

Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında eski vakıflara biraz önyargılı ve mesafeli bir yaklaşım sergilenmesi, akademik çalışmalara ve hukuk sistemine de yansımış, vakıf müessesesinin ifa ettiği misyon ve hizmetler görmezden gelinerek çok kere olumsuz yönleri ön plana çıkaran eserler kaleme alınmıştır. Hukuk sisteminde de eski vakıflarla ilgili 1926 tarihli Medeni Kanun ve Tatbikat Kanunu ile 1935 tarihli Vakıflar Kanunu çerçevesinde düzenlemeler yapılmış, ancak bu düzenlemeler ve uygulamalar gerek teoride ve gerekse pratikte tartışma konusu olmuştur. Yüksek yargı organlarının içtihatları ve daha sonraki yıllarda yapılan değişiklik ve reformlarla eski vakıflar düzenlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de azınlıkların sahip oldukları cemaat=azınlık vakıfları konusunda önemli tartışmalar yaşanmış, cemaat=azınlık vakıflarına tüzel kişilik statüsü verilmesi ve mallarını iadesi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda ve 2002 ve 2003 yıllarında yasal mevzuatta cemaat vakıfları lehine önemli değişiklikler yapılmış, 2008 yılında da Vakıflar Kanunu tamamiyle yenilenmiştir. Cemaat= azınlık vakıfları tüzel kişilik olarak kabul edilmiş ve el konulmuş bazı malları iade edilmeye başlanmıştır.

Diğer eski vakıflar da devletin denetim ve gözetimi altında faaliyetlerine devam etmektedirler.

SONUÇ

Vakıflar, tarihsel süreçte çok önemli fonksiyonlar ifa etmiş ve halen bu fonksiyon ve hizmetlerine devam eden sosyal, kültürel, toplumsal kuruluşlardır. Eskiden İslâm devletlerinde sadece insanların kurduğu bir müessese olmayıp devlet adamlarının gereke kendi adına ve gerekse devlet adına kurdukları ve çok çeşitli kamu hizmetleri yürüten kurumlar olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında bayındırlıktan eğitime, din

hizmetlerinden sağlığa, fakirlerin korunmasından sosyal güvenlik hizmetlerine kadar bir çok hizmet vakıflar eliyle yürütülmüş, günümüzde devletlerin yaptığı veya yapması gereken bir çok faaliyet vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet, güvenliği sağlayan, adaleti gerçekleştiren bir mekanizma gibi kabul edilmiş, diğer kamu hizmetleri vakıflar tarafından yerine getirilmiştir.

Osmanlı Devletinin her yanında olduğu gibi Bosna-Hersek'te de çok sayıda vakıf eseri inşa edilmiş, vakıflar eliyle bir çok hizmet sunulmuştur ve halen bu hizmet ve tesislerden yararlanılmaktadır.

Osmanlı Devleti zamanında vakıflar tarafından sunulan hizmetler, yeni Türkiye Cumhuriyeti döneminde çeşitli kamu tüzel kişileri tarafından sunulmaya başlanmış, eski vakıflar ve malları yeni hukuk ve devlet sistemine adapte edilmeye çalışılmıştır. Bu vakıfların ve eserlerinin korunması amacıyla 1924 yılında Başbakanlığa bağlı bir kamu kurumu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü ihdas edilmiş, bu kurum eski vakıfların idare ve denetimi, korunması ve restorasyonu ile ilgili görevlerini yerine getirmeye başlamış ve halen de bu görevini sürdürmektedir. Bu kurum sadece Türkiye içinde değil aynı zamanda Türkiye'nin yurtdışındaki bazı vakıf eserlerini de korumaya gayret etmektedir.

Atalarımızın bize miras bıraktığı bu eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması vatandaş ve insan olarak hepimizin görevidir ve olmalıdır.